
Aai ze niet

In het natuurpark Lauwersmeer delen we de Kollumerwaard met Schotse Hooglanders. De kolossale runderen sjokken vrij rond in het wandelgebied; ze doen al grazend hun onderhoudswerk. Wandelaars worden uitdrukkelijk gewaarschuwd: “De runderen die hier grazen zijn geen huisdieren. Voer ze niet, aai ze niet, houd afstand.” Wat mankeert ons dat we zulke aanwijzingen nodig hebben?

Wat ons mankeert, is dat we steeds minder geneigd en in staat zijn de natuurlijke omgeving zaak-adequaat te begrijpen en te benaderen. Het wandelgebied wordt op de borden langs de weg “Natuurbeleving” genoemd. De natuur is de moeite waard voor zover er iets aan te beleven valt. Onze waardering stempelt onze voorstelling. We beschouwen de natuur niet meer als iets van en in zichzelf. Geen wonder dat de kinderen de runderen als gigantische knuffels of cavia’s zien.

Wat ons parten speelt, is antropocentrisme: de mens en het menselijke als maat en middelpunt in het begrijpen en benaderen van de natuurlijke omgeving. Met misleidende beelden van de natuur en onverantwoorde omgang met de natuur als onvermijdelijke gevolgen. Hoe kunnen we dit tegengaan? Door natuuronderwijs dat de nadruk legt op kennisverwerving. Want volgens wetenschappelijk onderzoek is gebrek aan kennis van de natuur de oorzaak van antropocentrisme.

Voor een cruciaal aspect van antropocentrisme is dat uitgebreid onderzocht: de neiging om menselijke eigenschappen toe te schrijven aan dieren. Kinderen hebben er een handje van. Halverwege de jaren tachtig is dit door Carey getest, gemeten en in kaart gebracht. Zij liet zien dat kinderen stelselmatig ‘folkpsychological’ inzichten projecteren op de natuurlijke wereld. Het kinderlijke antropocentrisme is zo sterk dat torren zelfs eerder eigenschappen van mensen krijgen toegeschreven dan eigenschappen van bijen. (S. Carey, *Conceptual change in childhood*, Cambridge, MA: MIT Press, 1985)

Antropocentrisme werd aanvankelijk begrepen en verklaard in termen van tekortschietende cognitieve vermogens van jonge kinderen. Het zou een fase zijn die kinderen gewoonlijk rond hun tiende ontgroeien. Maar in de jaren negentig werd ontdekt dat niet alle kinderen even antropocentrisch zijn. Hoe meer ervaring kinderen hebben met dieren, hoe minder antropocentrisch ze zijn. Japans onderzoek wees uit dat alleen al het houden van goudvissen merkbaar effect heeft. Hatano en Inagaki vergeleken leerlingen met en zonder goudvissen thuis. Kinderen zonder ‘goudvisverzorgingservaring’ vertoonden beduidend meer antropocentrisme dan kinderen met ‘goudvisverzorgingservaring’. (G. Hatano & K. Inagaki, *Young children’s naïve theory of biology. Cognition*, 50, 1994, 171-188)

Amerikaanse onderzoekers komen na vergelijking van verschillende categorieën leerlingen en studenten tot dezelfde conclusie. (N. Ross, D.L. Medin, J. D. Coley & S.Atran, *Cultural and experiential differences in the development of folkbiological induction, Cognitive Development*, 18, 2003, 25–47) Carey had alleen stadse kinderen in haar onderzoek betrokken. Ross et al. vergelijken stadse kinderen met kinderen op het platteland. De mate van directe ervaring met en regelmatig gebruik van de natuur verschilt sterk per categorie en dit verschil blijkt bepalend voor de mate waarin ‘folkpsychological’ inzichten op de natuurlijke wereld worden geprojecteerd. Antropocentrisme is geen vanzelf voorbijgaande fase, maar gevolg van gebrek aan kennis der natuur.

Dan hoeft het geen verbazing te wekken dat antropocentrisme zo wijdverbreid is, ook onder volwassenen. Immers, we weten steeds minder van de natuur. In een ingenieus onderzoek toonden Wolff, Medin en Pankratz eind jaren negentig aan dat onze kennis van bomen, planten en dieren alsmaar geringer wordt. Wat de gemiddelde leek van de natuur weet, nam van de zestiende eeuw tot eind negentiende eeuw geleidelijk toe om in de twintigste eeuw gestaag af te nemen, gestaag, maar snel. (Ph. Wolff, D.L. Medin & C. Pankratz, Evolution and devolution of folkbiological knowledge, *Cognition*, 73, 1999, 177-204) De verklaring ligt voor de hand. Bomen, planten en dieren verliezen aan alledaagse betekenis. Directe ervaring met en regelmatig gebruik van de natuur worden minder normaal. Deze marginalisering van 'direct exposure' laat zich vooralsnog niet compenseren door de groei van 'indirect exposure' middels onderwijs, boeken, tijdschriften, televisie en internet.

Mooie taak voor het onderwijs om hieraan iets te doen. Na de geschiedenis canon wordt het tijd voor een natuur canon. Een flinke canon. Zo'n canon kan de natuur tegen ons beschermen. En ons tegen de natuur ...

Laatst werd een jonge Belgische vrouw gedood door een jachtluipaard. De vrouw was als regelmatige bezoeker 'peetmoeder' van het beest geworden. Ze voelde een speciale band met hem en had zich op een onbewaakt ogenblik toegang verschaft tot het hok om nog dichterbij te komen. De jachtluipaard had een eigen visie op hun verhouding en viel haar aan. Haar antropocentrische misvatting werd de vrouw fataal.

Hoe vanzelfsprekend antropocentrisme is, bleek uit de verklaring die de directie van de dierentuin aflegde na het ongeval: "De jachtluipaard treft geen schuld" (ANP 13 feb. 2007).

Piet van der Ploeg